

Het Huis van Thorbecke staat op instorten

Door Drs. Maurice de Hond

Bij het lezen van het boek van Geert Mak over de geschiedenis van de 20^e eeuw “In Europa” viel mij een bepaald patroon op: Gebeurtenissen, die achteraf als historische momenten van de 20^e eeuw worden erkend, werden doorgaans op het moment dat ze gebeurden, door tijdgenoten niet als zodanig herkend. Pas door datgene dat er in de jaren daarop gebeurde, kregen ze een prominente positie in de geschiedenis. Die belangrijke gebeurtenissen kwamen, achteraf gezien, echter nooit zo maar uit de lucht vallen, maar ze vielen altijd binnen de context van de ontwikkelingen op sociaal, economisch en politiek terrein.

Hoe zal de achterkleinzoon van Geert Mak, als hij rond de volgende eeuwwisseling de eeuw van zijn vader beschrijft, het begin van die 21^e eeuw duiden? Welke betekenis hebben de huidige gebeurtenissen, in het historische perspectief van het jaar 2100? Denk aan 9/11, de oorlog in Irak, of -op Nederlandse schaal- de moorden op Fortuyn en Van Gogh. Welke ervan zullen vrijwel vergeten zijn en welke worden gezien als een historisch moment, wellicht zelfs een keerpunt in de geschiedenis?

Ik ben ervan overtuigd, dat de opkomst en dood van Fortuyn, evenals de moord op Van Gogh, in de toekomst geplaatst zullen worden binnen een veel grotere trend: de crisis van het uit 1848 stammende democratisch systeem in Nederland. En het zou me niets verbazen, als dat systeem voor 2015 ingrijpend verandert; goedschiks of –en die kans acht ik groter-kwaadschiks.

Einde van tijdperken

De geschiedenis kan ons helpen om goed te beseffen wat er momenteel aan de hand is. Grote veranderingen kunnen geplaatst worden binnen belangrijke sociaal-economische en technologische veranderingen van hun tijd. In retrospectief herkennen we daarbij telkens terugkerende patronen. Zoals dat dergelijke ontwikkelingen nimmer door de machthebbers van dat moment worden onderkend of worden gebagatelliseerd. Zij vertrouwen blind op de middelen, die tot dan toe wel gewerkt hebben om de status quo te kunnen handhaven. Zij zagen niet dat hun machtsbasis steeds verder werd uitgehold door de kracht van de maatschappelijke stromingen. En dat leidde niet zelden tot uitbarstingen. Een revolutie, een oorlog -fases van vernietiging en wederopbouw- waren dan nodig voor een nieuw evenwicht met nieuwe machthebbers, of dwongen nieuwe inzichten af bij oude.

Vaak verloren de machthebbers abrupt de macht (en doorgaans ook hun leven), maar de geschiedenis kent ook voorbeelden waarin machthebbers hun machtssysteem. voordat zij hun macht volledig dreigden te verliezen, zo aanpasten dat ze een deel van die macht konden behouden. Een mooi voorbeeld is de wijze waarop Nederland in 1848 een systeemverandering doormaakte. In Parijs en Berlijn waren er grote volksopstanden aan de gang. Koning Willem II was bevreesd dat die naar Nederland zouden overslaan en hij de macht zou verliezen. In maart 1848 gaf Willem II daarom aan een commissie onder leiding van Thorbecke de opdracht om te komen tot voorstellen om de staatsvorm in Nederland te veranderen. Drie weken later was het rapport klaar – overigens vrijwel identiek aan een eerder voorstel van Thorbecke en een aantal companen- en nog in hetzelfde jaar werden de voorstellen met kleine wijzigingen ingevoerd. Het “nieuwe”systeem had echter nog alle kenmerken van de oude tijd. Het kiesrecht werd alleen verleend aan mannen die

voldeden aan eisen van opleiding en inkomen (slechts 15% van de Nederlandse mannen van 27 jaar en ouder vielen onder die definitie). En degenen die gekozen konden worden, moesten aan nog zwaardere eisen voldoen. Geleidelijk zijn deze criteria in de 19^e eeuw verruimd, en in 1918 is uiteindelijk (met dank aan de Russische Revolutie van eind 1917!) het Algemeen Kiesrecht ingevoerd. Sindsdien is het systeem in Nederland niet fundamenteel meer gewijzigd.

Einde van dit democratische systeem?

Het is interessant om ons 150 jaar oude systeem eens tegen het licht te houden. Werkt het nog steeds goed en is het zo flexibel, dat ingrijpende veranderingen niet nodig zijn? Sluit het nog wel aan op de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen van de 21^e eeuw? Of loopt Thorbecke's constructie zo langzamerhand op haar einde?

Steeds meer kom ik tot de conclusie dat dit laatste het geval is. En dat veel van de problemen die zich binnen de Nederlandse samenleving aan het afspelen zijn, direct of indirect het gevolg zijn van het steeds sterker uit elkaar lopen van ons politieke- en bestuursstelsel en de eisen die de samenleving er anno 2005 aan stelt. Ik zie veel verschijnselen die dat indiceren: Nieuwe gemeentelijke partijen, die al vanaf de jaren negentig in grote steden (denk aan Utrecht, Hilversum, Rotterdam), direct de grootste worden. Fortuyn die in mei 2002 zonder tussenkomst van Volkert van der G. landelijk minstens 25% had gaan scoren. Het gebrek aan vertrouwen in de huidige regering, de politiek en alle politieke leiders, die uit peilingen blijkt. Het systeem is volledig uit het lood geslagen.

Wat werden de machthebbers (en daar reken ik de media ook toe) verrast door de slechte uitslagen van de drie regeringspartijen PvdA, VVD en D66 in 2002, terwijl men toch dacht dat Paars het goed gedaan had! Ze herkenden niet welke veenbrand al een tijd aan de gang was en velen meenden na de verkiezingen in 2003, dat de situatie weer was genormaliseerd.

Een veenbrand die gevoed wordt door de kloof tussen politiek en burgers. En aangezien de oorzaak van die kloof niet wordt onderkend, constateer ik dat het optreden van de politici deze kloof inmiddels alleen maar heeft vergroot met alle gevolgen van dien.

Waarom voldeed het systeem lange tijd wel en nu niet meer? En wat is de essentie van het probleem?

Ik ben oud genoeg om me de vijftiger jaren nog te herinneren; de periode waarin de verzuiling nog in volle glorie bestond. Het overgrote deel van de bevolking was relatief laag opgeleid. Televisie bestond niet of amper. Politieke leiders kende men vrijwel alleen via de krant of radio. En zij waren duidelijk de aanvoerders van de verschillende zuilen. Hun opvattingen en die van hun kiezers, waren goed in lijn met elkaar, niet in de laatste plaats omdat leiderschap inhield dat de opvatting van de aanvoerder automatisch die van de leden van die zuil werd. Een systeem waarin de politicus een mandaat kreeg van vier jaar en daarbinnen soepel kon doen wat hij vond dat moest gebeuren. De katholieke, was lid van de KRO, las een katholieke krant, stemde KVP en steunde Romme door dik en dun. Op dezelfde manier werd Drees gesteund door de socialisten, die het Vrije Volk lasen en lid waren van VARA en vakbond.

Ik woonde in Amsterdam-West en ik kende persoonlijk mensen die deel uit maakten van ieder van de zuilen, van communisten tot aanhangers van de CHU. Dat waren mensen die zo tussen 1900 en 1930 geboren waren, doorgaans voor hun 15^e van school waren gegaan en –waarschijnlijk mede daardoor– een groot respect hadden voor mensen die wel gestudeerd hadden. Zij hadden een soort blind vertrouwen in “hun” politieke leiders. Het is daarom niet verbazingwekkend dat verschuivingen tussen partijen, van verkiezing tot verkiezing uiterst klein bleven.

Sinds het begin van de zestiger jaren is dit patroon echter doorbroken. Dat kan toegeschreven worden aan het feit dat de naoorlogse generatie gemiddeld veel hoger opgeleid werd dan de

vooorlogse generatie. Maar ook doordat de bevolking, door de opkomst van met name televisie, steeds beter geïnformeerd werd en de politiek en politici plots van dichtbij konden volgden. Terwijl een groot deel van de vooroorlogse generatie nog wel vrij trouw bleef aan hun oude zuilen, was dat bij de naoorlogse generatie niet het geval. Zij vormden door de jaren heen een steeds groter deel van het electoraat en daarom zien we door de jaren heen de verschuivingen tussen de verkiezingen steeds groter worden. In 1977 was het nieuwe record een verschuiving van 10 zetels (PvdA), in 1994 werd dat 20 zetels (CDA) en in 2002 was dat al 26 (LPF). In de gemeente Rotterdam zagen we in 2002 zelfs al een verschuiving van bijna 35% (Leefbaar Rotterdam)!

Nieuwe kiezers met een oud systeem

Het electoraat van 2005 is daardoor totaal anders dan het electoraat van 50 jaar daarvoor. Beduidend hoger opgeleid en met veel meer informatiebronnen tot haar beschikking. Geen automatisch en blind vertrouwen in de leider van een partij. De huidige kiezer is ook meerdimensionaler in zijn overtuigingen geworden. Niet alleen in zijn voorkeuren (bij voorbeeld: leest De Telegraaf, is lid van de KRO en stemt SP), maar ook is hij veel minder voorspelbaar in zijn opvattingen over belangrijke politieke kwesties. Een willekeurige kiezer kan op het ene onderwerp een standpunt innemen dat overeenkomt met dat van de SP en op het andere onderwerp een standpunt innemen dat overeenkomt met dat van de VVD.

Het politieke systeem is echter nog wel identiek aan die van 50 jaar geleden. Kiezers stemmen eens in de vier jaar op een partij. En dat wordt door de politici van de partijen als mandaat gezien om vier jaar lang vrijwel autonoom keuzes te maken binnen het politieke krachtenveld. En desgevraagd wordt door politici aangegeven dat “als dat de kiezer niet bevalt, hij dat bij de volgende verkiezing duidelijk kan maken”.

Hoe weinig het oordeel van de kiezer in de tussentijd een rol speelt, werd me weer duidelijk toen ik bij lezingen voor diverse fracties in de Tweede Kamer vroeg, of zij bij hun fractieoverleg over belangrijke onderwerpen wel eens gebruik maken van opinieonderzoek onder de eigen kiezers. Dat bleek niet of vrijwel nooit voor te komen. Los van het feit dat men er geen budget voor zei te hebben, leek men het bij interne besluitvorming vooral lastig te vinden om ook nog mee in beschouwing te nemen hoe de kiezers – in feite hun mandaatverstrekkers- over het bewuste onderwerp denken.

Hiermee zijn we dicht gekomen bij de oorzaak van de toenemende kloof tussen de politiek en burger. De burger is wel geëvolueerd, maar hij wordt nog behandeld als het soort kiezer, dat er was in de verzuilde samenleving van voor de Tweede Wereldoorlog. Dat wordt bij voorbeeld ook pijnlijk duidelijk als er in de politiek gesproken wordt over vormen van directe invloed van de burger op het politieke proces, zoals het kiezen van de burgemeester, de minister-president of het houden van het correctief referendum. Met alle macht wordt beargumenteerd dat burgers deze keuzes niet kan worden toevertrouwd. “Op die manier wordt de doodstraf weer ingevoerd”, “Dan wordt Frans Bauer wellicht wel de Minister-President”, “Zij kunnen niet de afwegingen maken in complexe zaken, die wij wel kunnen”. Als ik de mensen hoor, die dat zeggen (en het zijn niet alleen de politici, maar ook vele anderen, die deel uitmaken van het huidige machtssysteem) dan heb ik het gevoel dat zij een beeld schetsen, waarbij meer dan 50% van de Nederlanders uit Tokkies bestaat.

In feite drukken ze impliciet (en zo te horen zelfs ook expliciet) uit **dat ze geen vertrouwen hebben in de burgers**. En daar zit nu precies de essentie van de problematiek waarin de samenleving is belandt. Want, zoals men uit het dagelijkse leven kan leren, krijg je zeker geen vertrouwen, als je zelf geen vertrouwen geeft!

De toenemende vertrouwenskloof

Onze hele Nederlandse bestuurssysteem is doortrokken van deze mentaliteit: De politiek heeft geen vertrouwen in de kiezer. Maar ook de wijze waarop het openbaar bestuur en de publieke diensten geregeld is, verloopt vanuit diezelfde mentaliteit. Top-down, met een ingebouwd wantrouwen. Lagere organen of de mensen op de werkvloer kan niet meer worden toevertrouwd, dan het uitvoeren van wat men aan de top beslist. Het Ministerie van Onderwijs, bij voorbeeld, vertrouwt in feite de scholen en de leraren niet. Daarom wordt in detail aangegeven wat de leerlingen per schooljaar en per schooltype dienen te leren en wordt via vrijwel dagelijkse circulaire's aangegeven wat men verder nog verwacht. We zijn in de laatste 50 jaar op allerlei terreinen overvoerd met wetten en regels (soms ook onderling tegenstrijdig) en een steeds uitdijend aantal ambtenaren om die regels te bedenken of de uitvoering ervan te controleren.

In feite is het een boeiende paradox: terwijl de burger steeds beter toegerust is om verantwoordelijkheid te dragen, haalt het politieke systeem, de overheid en de wijze waarop publieke diensten opereren de individuele verantwoordelijkheid steeds meer weg. En die kloof verbreedt extra snel als de burger op belangrijke momenten ook nog ziet hoe ineffectief de overheid achter haar façade in feite opereert. Wat voor indruk moet de burger van de politiek krijgen als ze een beetje het Parlementaire Onderzoek hebben gevolgd dat gaat over grote investeringen in de infrastructuur (zoals de Betuwelijn)? Aan de ene kant straalt de politiek dus uit de kiezer niet te vertrouwen en aan de andere kant laat men regelmatig zien zelf het vertrouwen van de kiezer niet waard te zijn!

Het is fascinerend om politici met regelmaat te horen zeggen dat de burgers hun eigen verantwoordelijkheid zouden moeten nemen, terwijl ze een systeem in stand houden dat de burger op geen enkele wijze verantwoordelijkheid toevertrouwt bij belangrijke besluitvorming op landelijk, regionaal, gemeentelijk of buurtniveau. Neem centraal bestuurd terreinen als onderwijs, gezondheidszorg, misdaadbestrijding, openbaar vervoer en bejaardenzorg, waar een (groot) deel van de financiering, de aansturing en de controle op de uitvoering, louter binnen de door de overheid gestelde regels geschiedt. Ook daar is de aanpak top down en wordt de klant (dezelfde burger) de mogelijkheden ontnomen, op gelijkwaardige wijze met de politiek, verantwoordelijkheden te nemen.

Het effect ervan is anno 2005 dramatisch. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het vertrouwen in de politiek, de regering en alle politici laag tot heel laag is. Maar ook dat de mate van tevredenheid over de (semi-)publieke diensten erg laag is. En dat zegt de burger als ervaringsdeskundige en cliënt van die publieke diensten. Hij is ontevreden over de beschikbaarheid, kwaliteit, de efficiency, de wachttijd en/of de "klantvriendelijkheid" in relatie tot de prijs die hij voor die diensten meent te betalen. En die ontevredenheid beïnvloedt zijn oordeel over de politiek als impliciet of expliciet verantwoordelijk.

Europa versterkt de trend

Het historisch patroon lijkt zich dus te herhalen. Hoewel de machthebbers langzamerhand wel beseffen dat de kloof tussen de burger en de politiek groter is geworden onderkennen ze het structurele aspect eraan niet. Zij denken vooral, dat als ze hun zaakjes maar beter uitleggen, de burger het op den duur wel zal gaan begrijpen. Of men denkt dat de burger slechts tijdelijk ontstemd is, maar op den duur wel positiever wordt als hij gaat merken dat veranderingen gaan werken! De kiezers komen toch gewoon op bij de verkiezingen eens in de vier jaar!

Consensus over benodigde veranderingen op de korte termijn, laat staan begrip over wat er werkelijk aan de hand is, is er niet. Zelfs over relatief kleine systeemveranderingen in het licht van het beschrevene, zoals het raadgevend referendum en het kiezen van de burgemeester, wordt eindeloos gesproken. Voorstellen worden afgezwakt en niet zelden weer afgestemd. Het patroon is

heel bekend: machthebbers zullen niet makkelijk en niet vrijwillig afstand doen van een deel van hun macht. Zij omkleden het vaak met mooie bestuurskundige argumenten, maar de essentie is dat zij een deel van hun eigen zeggenschap niet willen afgeven.

Denkt u dat de Eerste Kamer in Nederland ooit zal worden afgeschaft omdat de Eerste Kamer dat zelf twee keer besluit (en de tweede keer zelfs met twee derde meerderheid, want anders kan de Grondwet niet veranderend worden)?

Doordat degenen die deel uitmaken van dit machtssysteem menen meer met elkaar, dan met de burgers te maken te hebben, zien ze de essentie van de problematiek niet. Na hun verkiezing bepalen de politici immers onderling wie de bestuurders worden en met welk programma er bestuurd gaat worden en tot vier jaar later speelt de burger geen rol meer bij welke besluitvorming dan ook.

En door de wijze waarop de politici de EU hebben georganiseerd, waarbij de afstand tussen de kiezer en het bestuur van de EU nog groter is dan met het landsbestuur, heeft ook een negatieve invloed op het gevoel bij de Nederlandse kiezer invloed en verantwoordelijkheid te hebben op hetgeen in Nederland plaatsvindt. Vaak ook nog expliciet bevestigd door de politici zelf, die met regelmaat zeggen “dat iets komt doordat het in Brussel zo is besloten”.

Externe druk neemt toe

Als de externe omstandigheden voor de burgers rustig en overzichtelijk zijn, dan is het wel *vervelend* dat het systeem zo slecht aansluit bij de wensen en mogelijkheden van die burgers, maar het is niet echt heel *belangrijk* voor het dagelijks bestaan. De situatie wordt echter veel problematischer als zich veranderingen voltrekken die voor de gemiddelde burger bedreigend zijn. Een stagnerende economie gecombineerd met toenemend gevaar voor terroristische aanslagen maakt de behoefte aan leiders die visie en kracht uitstralen veel groter dan voorheen. En als men dan ook nog ingrijpende hervormingen wil gaan uitvoeren van het sociaal-economische systeem, waarbinnen we jarenlang hebben geopereerd (los van het feit hoe noodzakelijk dat misschien ook is) dan is het gebrek aan steun en vertrouwen van een groot deel van de burgers helemaal fataal voor het systeem.

Nogmaals: er is geen vertrouwen in de politiek, niet in de regering, niet in afzonderlijke politici. En dat is niet de “schuld” van bepaalde personen, die op dit moment de hoofdrol spelen op het Nederlandse politieke toneel, maar dat is een uitvloeisel van het totale politieke- en bestuurssysteem van Nederland.

Veel politici en andere opinielidrs stralen uit dat dit gebrek aan vertrouwen een tijdelijk of conjunctureel verschijnsel is dat samenhangt met bepaalde personen of bepaalde modetrends en op te lossen is door wat meer “naar de mensen te luisteren” of de doelstellingen “wat beter uit te leggen”.

Maar ik denk dat er sprake is van een groot, structureel probleem met gigantische risico's. En helaas geeft de geschiedenis daarvan veel voorbeelden. Ontwikkelingen met grote globale gevolgen - zoals dit keer opkomend moslimextremisme, sterke economische groei van China en massale verspreiding van het internet - gaan gepaard met ingrijpende veranderingen van machtsverhoudingen. En dat houdt in, dat veel zekerheden verdwijnen en extra spanningen ontstaan. We zouden uit de wereldgeschiedenis moeten leren waar dat toe kan leiden. En als er juist dan sprake is van een grote kloof tussen de burgers en hun leiders dan dreigt er een extra groot gevaar. Een grote, ingrijpende, schokkende gebeurtenis kan het systeem dat eigenlijk al uit het lood is geslagen, volledig onderuit halen. Stel dat zich in Nederland (maar het kan ook elders in Europa) een aanslag voordoet van de omvang van die op het WTC in de VS, hoe houdt zich het systeem dan? Bedenk daarbij dat er diverse deskundigen zijn die zeggen dat er binnen tien jaar een terroristische aanslag gaat plaatsvinden met een vuile bom, waarbij het aantal slachtoffers een

veelvoud zou kunnen zijn als op 9/11. En als deze toenemende dreiging gecombineerd wordt met een forse economische dip, dan heb je echt een explosief mengsel dat met ongekeerde kracht kan huishouden.

Wat zal er gaan gebeuren?

Los van de discussie over de kans van een dergelijke dreiging, kan ze concreet worden verminderd als de verantwoordelijken in politiek en media de omvang van de problematiek, c.q. dreiging beseffen. En dat zij consensus vinden ten aanzien van de vele maatregelen, die op kort termijn genomen moeten worden. Dat is het enige recept om een ingrijpende en chaotische periode te vermijden. Daarbij gaat het niet alleen om maatregelen als het al dan niet invoeren van een referendum of het kiezen van de burgemeester en de Minister-president, maar het gaat hierbij om een totale vernieuwing van de politieke en bestuursstructuur, dat uitgaat van een ingebouwd vertrouwen in de burger zelf. Door die burger bij de belangrijke beslissingen en bij de uitvoering van de (semi-)publieke taak echt een belangrijke rol te geven, voelt hij daar ook voor verantwoordelijk. Nu krijgt de burger niet eens de kans te beseffen, waar hij al dan niet verantwoordelijk voor is. Waarop kan ik als kiezer op dit moment eigenlijk op aangesproken worden? Kan bij voorbeeld een D66 kiezer uit 2003 zich verantwoordelijk voelen dat er een CDA-VVD-D66 regering is gekomen, terwijl bij de verkiezingen zelf dat door de lijsttrekker van D66 werd uitgesloten? En hoe kan een kiezer bij belangrijke spraakmakende beslissingen, die door het kabinet worden genomen (van welke signatuur dan ook), het gevoel krijgen dat hij een duidelijke rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van die beslissing. Alleen dan namelijk zal die kiezer ook de kans krijgen zich verantwoordelijk voor die beslissing te voelen, ook als later blijkt dat die beslissing wellicht niet de juiste is geweest.

Ik ben ervan overtuigd dat degenen die op dit moment de macht hebben, of er bij betrokken zijn, de urgentie van deze ingrijpende overtuiging, dat de burger veel meer de kans moet worden geboden zijn verantwoordelijkheid te nemen, niet erkennen. Alles waar de burger meer over te zeggen zal krijgen betekent namelijk dat de machthebbers een deel van hun macht met de burgers moeten delen. En dat men op vrijwillige wijze een deel van de eigen macht zal afstaan, is in historisch perspectief niet te verwachten. Men zal blijven vasthouden aan het bestaande systeem en hooguit af en toe, met veel moeite en met veel ingebouwde beperkingen, aanpassingen verrichten. Ondertussen is "Het huis dat Thorbecke bouwde", zoals men in Den Haag ons huidig democratische systeem liefkozend noemt, een bouwval aan het worden. En doordat externe omstandigheden, sinds het begin van deze eeuw, de druk op het systeem sterk hebben vergroot, is het gevaar voor instorting sterk vergroot.

Hoe Thorbecke's constructie het uiteindelijk zal begeven en wat er dan vervolgens komt, weet ik ook niet. Maar dat het in de komende tien jaar zijn beslag zal krijgen, daar ben ik van overtuigd. En dat dit aan het eind van de 21^e eeuw als een revolutie zal worden beschreven, lijkt me ook zeer waarschijnlijk.

Nu is het natuurlijk wel belangrijk om te beseffen wat ik onder het woord revolutie versta. Een revolutie is het moment waarop de bevolking massaal uitdrukking geeft geen vertrouwen meer te hebben in het bestaande systeem. Bij gebrek aan genuanceerde veranderingen veroorzaakt men uiteindelijk het abrupte einde van het bestaande systeem. Dat kan op een gewelddadige manier (neem de Franse Revolutie of de Oktoberrevolutie), maar dat kan ook op andere manieren, zoals is gebleken bij de Anjer Revolutie in Portugal in het midden van de zeventiger jaren, Oost-Europa aan het eind van de tachtiger jaren, en eigenlijk vertonen de gebeurtenissen in de Ukraine ook wel kenmerken ervan. Maar het zou ook kunnen gebeuren doordat bij verkiezingen een persoon of groepering, wiens doelstelling het is het bestaande systeem snel te laten verdwijnen, de macht krijgt

van de kiezer om dat ook te doen (zie het eind van de Weimar Republiek in Duitsland in het begin van de dertiger jaren). Hoe groter de kloof wordt tussen de bestaande politiek en de kiezers en hoe groter de dreigingen, hoe groter de kans is dat iemand van buiten het bestaande systeem vanuit de kiezer een absolute macht krijgt om die veranderingen aan te brengen. Het interessante daarbij is, dat het niet eens eerst in Nederland zelf hoeft te gebeuren. Het zou ook kunnen beginnen in een ander land van de EU. Als in een van de lidstaten een politieke beweging de macht krijgt, die zich volledig afkeert van de EU, dan kan er een domino-effect ontstaan die niet alleen de EU zal treffen, maar ook de deelnemende landen. Ons politieke systeem, dat in essentie uit 1848 stamt, verkeert dus in zijn nadagen.

Naar een andere vorm van democratie

De omvang van de noodzakelijke omschakeling is dermate groot dat ik de kans klein acht dat dit op tijd vrijwillig door de bestaande machthebbers zal geschieden. Het vraagt een ingrijpende mentaliteitswijziging, die je eigenlijk niet eens mag verwachten van degenen die binnen het bestaande systeem zijn komen bovendrijven. Daarbij zijn er ook te grote onderlinge verschillen in analyses van de problematiek tussen de betrokkenen en de mogelijke oplossingsrichtingen. Mede daardoor acht ik het in het verband van dit essay niet echt geschikt om met een uitgebreide operationalisatie te komen van een aanpak, die wel aansluit bij de bevolking van Nederland in de 21^e eeuw. Dan zou de discussie namelijk niet meer gaan om de analyse van wat zich aan het voltrekken is, maar juist worden afgeleid door mijn concrete voorstellen voor de oplossingsrichting. Het gaat me bij dit essay primair om dat de oorzaak en de omvang van de huidige problematiek worden onderkend. In de hoop dat het wel bijdraagt tot het besef dat de hoogste alarmfase bereikt is en er snel toch wel aan goede oplossingen gewerkt gaat worden.

Er zijn twee redenen dat ik toch op een zeer beperkte manier in de bijlage met de hoofdlijnen van een nieuw democratisch systeem kom dat gericht is op de eisen die de 21^e eeuw er aan stelt. Allereerst omdat het een goede illustratie biedt van hoe zo'n situatie verschilt van de huidige invulling van het woord "democratie". En in de tweede plaats, omdat de ervaring uit 1848 leert dat toen Koning Willem II de noodzaak van verandering besepte (onder invloed van de revoluties die elders aan de gang waren), hij dankbaar gebruik maakte van wat door Thorbecke en een aantal medestrijders enkele jaren ervoor was opgeschreven. Wellicht kan die schets van een mogelijke invulling van een moderne vorm van Democratie (die ik Burger Democratie noem) een bijdrage vormen van de invulling van een nieuwe situatie als de omstandigheden er om vragen.

Ik spreek de hoop uit dat de overgang van de bestaande naar een nieuwe democratisch stelsel in Nederland in de komende 10 jaar toch wel zonder al te veel problemen zal verlopen. En dat het nieuwe democratische huis dat gebouwd gaat worden net zo lang goed zal functioneren als het huis van Thorbecke.

Bijlage: Van Parlementaire Democratie naar Burger Democratie

Bij het huidige systeem van de **Parlementaire Democratie** doet de burger één keer in de vier jaar per bestuursgebied (land, provincie, gemeente en stadsdeel) een partijkeuze betreffende het orgaan dat het bestuur controleert (Tweede Kamer, Provinciale Staten, Gemeenteraad, Stadsdeelraad).

Op basis van de krachtsverhoudingen binnen die organen wordt er een bestuur gevormd dat vervolgens gecontroleerd wordt door die organen. Zonodig wordt dat bestuur weggestuurd, wat alleen op landelijk niveau kan leiden tot nieuwe verkiezingen.

Noch bij het benoemen van functionarissen, noch bij het nemen van besluiten, wordt de kiezer expliciet geraadpleegd.

Bij het systeem van **Burger Democratie** krijgt de burger een veel belangrijkere rol. De hoofdfuncties van het bestuur en het controlerend orgaan blijven in principe bestaan, maar bij hun opereren krijgt de kiezer een veel grotere mate van verantwoordelijkheid rondom benoemen van functionarissen en het nemen van belangrijke beslissingen.

Op de volgende wijze kan dat worden geoperationaliseerd (er zijn meer varianten denkbaar, dit is mijn keuze) Op de website www.mauricedehond.nl treft u het complete stuk aan.:

- A. Iedere kiezer krijgt een uniek kiesnummer, waardoor hij/zij bij iedere stemming desgewenst kan stemmen via internet, voice response of bij een (met een online computer toegerust) stembureau. Kiesnummer dient één keer geactiveerd te worden in gemeentehuis, waardoor men gerekend wordt tot de ingeschreven kiesgerechtigden (schatting is dat circa 80% van de kiesgerechtigden zich op den duur zullen laten inschrijven).
- B. De Premier wordt (altijd) tegelijk met de Kamer door de kiezers gekozen. (Er is nog maar één Kamer). De helft van de kamerleden worden via evenredig stelsel gekozen, de andere helft via een echt districtenstelsel ("winner takes all" per district).
- C. Bij verkiezingen kan de kiezer aangeven of hij (anoniem) als kiezer van de Premier, Kamerlid en/of Partij geregistreerd wil worden. Het kiessysteem biedt dan de mogelijkheid dat de desbetreffende gekozenen hun eigen kiezers tussentijds kunnen raadplegen.
- D. De Premier vormt zijn regering, die niet hoeft geaccordeerd te worden door de Kamer. (Dat houdt in dat de regering kort na de verkiezingen aan de slag kan en er geen regeerakkoord komt, waar een deel van de Kamer zich aan heeft geconformeerd).
- E. Ten aanzien van begrotingen van Ministeries en wetsvoorstellen geldt in hoofdlijnen hetzelfde als nu. Voorstellen van de Regering dienen door de Kamer te worden goedgekeurd.
- F. Als Regering en Kamer een wet hebben aangenomen of een belangrijke beslissing hebben genomen, kan als 10% van de ingeschreven kiesgerechtigde Nederlanders dat uitspreekt, een referendum plaatsvinden. Als meer dan de helft van alle ingeschreven kiesgerechtigden er tegen is dan wordt er gehandeld op dezelfde wijze als er nu gehandeld wordt als de Eerste Kamer iets in meerderheid afwijst. (Correctief Referendum).
- G. Als de Regering iets voorstelt en de Kamer wijst dat in meerderheid af dan kan de Regering het voorleggen aan de kiezers, om na te gaan of de Kamer, inderdaad het standpunt van de kiezers weergeeft. Als dan meer dan de helft van de ingeschreven kiesgerechtigden er voor is, dan wordt de Kamer overruled. (Hierdoor zal de Kamer bij haar stemgedrag meer rekening moeten houden

met wat de kiezers vinden, omdat ze anders het risico lopen, door die kiezers te worden teruggefloten).

- H. Als de Kamer iets wil en de Regering wijst het af dan kan de Kamer desgewenst het voorleggen aan de kiezer. Als dan meer dan de helft de ingeschreven kiesgerechtigden er voor is dan wordt de Regering overruled. (Hierdoor zal de Regering meer gewicht geven aan de wensen van de Kamer als blijkt dat die Kamer echt de wens van de kiezer vertegenwoordigd op het onderhavige onderwerp).
- I. Op verzoek van meer dan 10% van de ingeschreven kiesgerechtigden kan er een Raadplegend Referendum worden georganiseerd over het gewenste onderwerp. De uitslag van dit Referendum hoeft niet bindend te zijn om toch via de rest van het voorgestelde systeem de kiezer zijn invloed en verantwoordelijkheid te geven.
- J. Als de Premier het wenst kunnen er nieuwe verkiezingen worden georganiseerd van de Kamer. Maar op dat moment dient ook de Premier weer gekozen te worden. Als meer dan $2/3^e$ deel van de Kamer dat wenst kunnen er ook nieuwe verkiezingen worden georganiseerd voor de Premier. Op dat moment dient ook de Kamer weer gekozen te worden. Als meer dan $2/3^e$ deel van de ingeschreven kiezers dat wensen dan dienen er ook nieuwe verkiezingen gehouden te worden voor Kamer en Premier.
- K. Voor Gemeenten is het systeem identiek. Waar Premier staat dient dan Burgemeester gelezen te worden en waar Kamer staat dient dan Gemeenteraad te staan.
- L. Omdat de Provincie als orgaan in de beleving van de kiezer slechts een kleine rol speelt en het op den duur beter is dat orgaan te laten wegvallen is het beter dat de Provinciale Staten gekozen worden vanuit de Gemeenteraden. En dat die Provinciale Staten hun eigen bestuur kiezen, inclusief de voorzitter. (De naam Commissaris van de Koningin vervalt daarbij).
- M. Naast de Parlementaire Enquête komt er ook de Burger Enquête. Als meer dan een kwart van de ingeschreven kiesgerechtigden dat wenst wordt er een Burger Enquête gehouden met dezelfde regels als de Parlementaire Enquête. Alleen zullen degenen die de Enquête uitvoeren geen Parlementariërs zijn, maar (gekozen) buitenstaanders.
- N. Bij diensten voor burgers en bedrijven, die vanuit publiek geld, geheel of grotendeels worden gefinancierd, krijgen afnemers op een structurele wijze, de mogelijkheid deze diensten te controleren en te corrigeren. Dat geschiedt in de vorm van een ombudsman, die eens in de vier jaar gekozen wordt door afnemers. De bevindingen en rapporten van de ombudsman zijn openbaar.
- O. Aan de rechtbanken worden lekenrechters toegevoegd, zodat bij sessies met drie rechters, een van de drie een lekenrechter is. Lekenrechters worden benoemd door de regering en moeten geaccordeerd worden door de Kamer.